

Αντίο Ζακ Ντεριντά

Λίγες ώρες μετά την απώλεια του Ζακ Ντεριντά, δεν θέλω να επιχειρήσω να χαρακτηρίσω το έργο του με λίγες λέξεις. Ακόμα λιγότερο, δεν θα ήθελα να το κλείσω σε κάποια ετικέτα. Θα ήθελα μονάχα να θυμηθώ κάποιες στιγμές μιας ζωής και μιας σκέψης που είχα την τύχη να συναντήσω ως μαθητής, συνάδελφος και φίλος. Θυμάμαι τον ερχομό του στην Ecole Normale Supérieure, όπου προετοιμάσαμε την agrégation του. Είχε προηγηθεί η φήμη του σαν του «καλύτερου φαινομενολόγου της Γαλλίας». Αλλά για μας ο Ντεριντά ήταν προπαντός ο συγγραφέας ενός λαμπρού δοκιμίου για την *Προέλευση της Γεωμετρίας* του Χούσσερλ, στο οποίο το πρόβλημα της ιστορικότητας της αλήθειας είχε αποσπασθεί από τη διαμάχη ανάμεσα στον κοινωνιολογισμό και τον ψυχολογισμό. Στο δοκίμιο αυτό προχωρούσε από την αρχή στο πιο δύσκολο: στο ερώτημα για τους όρους της δυνατότητας της απόδειξης, μεταθέτοντάς το από πρόβλημα τυπικής εγγύησης σε πρόβλημα αναπαράγωγής στον χρόνο, προοιωνίζοντας έτσι τη μεγάλη θεματική του «ίχνους» (trace), ή της σύνδεσης ανάμεσα στη διανοητική δραστηριότητα και την υλικότητα της γραφής. Τα μαθήματά του ήταν εύγλωττα, αλλά προπαντός ακριβολογημένα ως προς τη διατύπωση των εννοιών και την ανάγνωση των κειμένων (όπως θα παραμείνουν πάντοτε, αρκεί να διαβάσει κανείς το *Πολιτικές της Φιλίας*). Ανακάλυψα χρόνια αργότερα ότι είχα αποσπασίσει ολόκληρα αποσπάσματα, χάρις στη σαφήνεια και τη δύναμη των ερμηνειών του. Μ' αυτή την πρακτική του μεγάλου παιδαγωγού θέλω να συνδέσω ένα γενικότερο μάθημα.

Ο Ντεριντά, ο οποίος έγινε μια μορφή των ΜΜΕ (figure très médiatique) σ' ολόκληρο τον κόσμο, δεν έπαψε ποτέ να εργάζεται μέσα στο Πανεπιστήμιο και να βλέπει εκεί τον βασικό τόπο της φιλοσοφικής του δραστηριότητας (έστω και αν τουλάχιστον στη χώρα του αναγνώρισαν με ταιγουνιά το έργο του). Με πρωτοβουλίες όπως οι Etats Généraux ή η δημιουργία του Διεθνούς Κολεγίου της Φιλοσοφίας το 1983, επιχείρησε να βοηθήσει τη φιλοσοφία να βγει έξω από τον ιεραρχικό κλοιό της, από την αποκλειστικότητα του κλάδου και τον εθνικισμό της (που ήταν τόσο περισσότερο στείρωτικός όταν, όπως στη Γαλλία, ήταν σίγουρος ότι ήταν φορέας των «παγκόσμιων» αξιών). Είναι αλήθεια ότι το Πανεπιστήμιο για το οποίο πρόκειται είναι εκείνο που σε ένα συνέδριο στο Στάνφορντ το 1998 το αποκά-

Ο Etienne Balibar είναι ομότιμος καθηγητής Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Ναντέρ.

* Το κείμενο αυτό δημοσιεύτηκε στην παρισινή εφημερίδα *L'Humanité*, όργανο του Γαλλικού Κομμουνιστικού Κόμματος, την επομένη του θανάτου του Ζακ Ντεριντά.

λεσε «Πανεπιστήμιο χωρίς όρους», που μ' αυτό τον τρόπο επιφορτίζεται, πέρα από σύνορα και τους ελέγχους της εξουσίας, το έργο του αναστοχασμού όλων των ανθρώπινων έργων και το καθήκον να διατυπώσει το εφικτό (ή ακόμα και το ανέφικτο) στην εποχή της μηχανοποίησης και της παγκοσμιοποίησης.

Θυμάμαι τη δημοσίευσή, το 1967, των τριών μανιφέστων της νέας εκείνης μεθόδου που θα ονομαζόταν αργότερα «αποδόμηση»: *Η φωνή και το φαινόμενο*, *Για τη γραμματολογία*, *Η γραφή και διαφορά*, και τη λεπτή διασταύρωση ανάμεσα στη φιλοσοφία και τη φιλολογία. Θυμάμαι τις μεγάλες διαμάχες με τον Λεβί-Στρώς για την ανάγνωση του Ρουσσώ, με τον Φουκώ για την ανάγνωση του Καρτέσιου, και με τον Λακάν για την αλήθεια και το γράμμα (σχετικά με τον Έντγκαρ Πόε), που μπορούμε να ξαναδιαβάσουμε σήμερα σαν «διαμάχες» θεμελιωτικές του φιλοσοφικού δομοισμού, όπου παίζεται η οριοθέτησή του από τη μεταφυσική και, ήδη, η δύναμη μεταμόρφωσή του σε μετα-δομοισμό. Δηλαδή σε μια εσωτερική κριτική της ιδέας της δομής (και ιδιαίτερα της αξίωσής του να αντιπροσωπεύει «ολότητες»). Η κριτική αυτή, εν πάση περιπτώσει, δεν ασκείται από την πλευρά του ουμανισμού ή της ελευθερίας του υποκειμένου, αλλά από την άποψη των διαφορών που περιπλέκουν την ιδέα μας για τον άνθρωπο (δηλαδή των «σκοπών του ανθρώπου» και των δικαιωμάτων του) και που υπογραμμίζουν τη μη αναγωγήμη αμφισημία τους: η συνείδηση και το ασυνείδητο (και η «κρύπτη»), το σώμα και η γλώσσα (και η «μεταφορά»), το αρσενικό και το θηλυκό (και το «ουδέτερο»), η ζωή και ο θάνατος (και το «φάσμα»). Επειδή όλες συνεπιφέρουν ένα μη αναγωγήμο πλεόνασμα στις τυπικές δυαδικές αντιθέσεις. Ένα τέτοιο πλεόνασμα νοήματος (το οποίο αποκαλεί *supplements d' origines* ουντε τόσο στη βία των αποκλεισμών, των ταυτοτικών μηχανισμών και στις στρατηγικές ιδιοποίησης του «είναι» και του κόσμου, όσο και στην επανέναρξη και τον άπειρο πολλαπλασιασμό των ερμηνειών στην «ανακάλυψη του Άλλου»). Θα ανακαλύψει κανείς εκεί τα μεγάλα θέματα της ωριμότητάς του, ιδιαίτερα της αντίληψής του για το γεγονός ως ένα μη προβλεπόμενο «ερχόμενο» (*à venir*), στο οποίο η ατομική ή συλλογική ευθύνη οδηγείται στα άκρα, όχι επειδή θα ήμασταν ικανοί να ελέγξουμε «αποτελεσματικά» τις συνέπειες των πράξεων και των λόγων μας, αλλά επειδή γνωρίζουμε ήδη ότι θα συνεπάγονται επ' άπειρον την *relance* και την αναδιατύπωση του προβλήματος του δικαίου και τις δικαιოსύνες. Θυμάμαι, τέλος, όλες τις περιστάσεις κατά τις οποίες παρενέβη – από τη βοήθεια στους «*dissidents*» διανοούμενους της Τσεχοσλοβακίας στα πλαίσια του Συνδέσμου Γιαν Χους, μέχρι την τοποθέτησή του υπέρ των δικαιωμάτων του παλαιστινιακού λαού και τη συμπιλίωση των αντιπάλων της ισραηλινοπαλαιστινιακής διαμάχης και επίσης την υπεράσπιση του δικαιώματος του ασύλου στην Ευρώπη, εναντίον της πολιτικής της ασφάλειας και τον στιγματισμό των «ξένων». Τέλος προσπαθήσαμε να συμβάλουμε, ως διανοούμενοι χωρίς δεσμούς ή έστω χωρίς δεσμεύσεις, στη συγκρότηση αυτού που είχε ονομάσει (στα *Φαντάσματα του Μαρξ*) μια «νέα Διεθνή», χωρίς αυτό να σημαίνει ότι είμασταν πάντα ολοκληρωτικά σύμφωνοι στις αναλύσεις και στις ιστορικές αναφορές μας. Αλλά και εκεί, με πολλούς άλλους και συχνά με δική του πρωτοβουλία, συμμεριστήκαμε την πεποίθηση ότι οι διανοούμενοι και οι καλλιτέχνες έχουν έναν ιδιαίτερο ρόλο στη σύσταση μιας αντίστασης, πολύμορφης και πολυπολικής, στην κυριαρχία του κράτους ή της αγοράς που γεννάει τη μαζική βία και που αναδρομικά τρέφεται απ' αυτήν, πράγμα που περνά από την αποδόμη-

ση του λόγου τους και από τον εποικοδομητικό διάλογο των αντιπάλων τους (όπως έδωσε το παράδειγμα, ενώνοντας τις δυνάμεις του με εκείνες του παλαιού «εχθρού» του, του Χάμπερμας, για να εξαρθρώσει την προπαγανδιστική μηχανή του χωρίς τέλος πολέμου εναντίον της τρομοκρατίας και των «κρατών αλητών»). Για όλα αυτά, είτε πρόκειται για το μέλλον του Πανεπιστημίου ή της μελλοντικής φιλοσοφίας, για την ευθύνη των διανοουμένων και τη θέση τους στον κόσμο της παγκόσμιας πληροφορίας, είναι δύσκολο να στοχαστούμε χωρίς τη συμβολή του, να μην αναζητούμε αποθέματα σχέψης στο παράδειγμα και στα κείμενα του. Αντίο, αγαπητέ Ζακ. ή μάλλον, à demain.

Βίνσεντ Βαν Γκογκ, «Αυτοπροσωπογραφία», 1889.

Βίνσεντ Βαν Γκογκ, «Τρία ζευγάρια παπούτσια», 1886-87.